

HE 27/2009 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen Akatemiasta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Suomen Akatemiasta. Samanniminen vanha laki kumottaisiin. Laki sisältäisi perussäännökset Suomen Akatemian tehtävistä, hallinnosta ja organisaatiosta, päätöksentekoa, ratkaisuvallan käytöstä ja akateemikon arvonimistä. Akatemian toimielimiä ja päätöksentekoa koskevia säännöksiä ehdotetaan siirrettäväksi asetustasolta lakiin ja laissa olevia asetustenantovaltuuksia täsmennettäväksi. Akatemian hallituksen kokoonpanoon ehdotetaan eräitä muutoksia.

Yliopistolakiuudistukseen liittyen Akatemian tutkimusvirkajärjestelmää muutetaan siten, että jatkossa akatemiaprofessorit ja akatemia-tutkijat toimisivat työsuhteessa niihin organisaatioihin, joissa he työskentelevät. Tutkijajärjestelmä säilyy muutoin entisellään. Laki sisältäisi siirtymäsäännöksen, jolla turvataan tutkimusviroissa siirtymävaiheessa olevien henkilöiden asema.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2010.

YLEISPERUSTELUT

1 Nykytila

1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Suomen Akatemia on opetusministeriön alainen tiedehallinnon keskuselin, joka edistää tieteellistä tutkimusta ja sen hyödyntämistä, kehittää kansainvälistä tieteellistä yhteistyötä, toimii asiantuntijaelimenä tiedepoliittikan kysymyksissä ja myöntää määrärahoja tutkimukseen ja muuhun tieteen edistämiseen. Nykymuotoinen Suomen Akatemia aloitti toimintansa vuonna 1970. Voimassa oleva Suomen Akatemiasta annettu laki (378/1994) sisältää säännökset Akatemian tehtävistä, keskeisestä organisaatiosta ja päätoimintakokouksesta, Akatemian tutkimusvirroista ja akateemikon arvonimestä. Valtionavustuslaista (688/2001) johtuen lakiin on sittemmin lisätty Akatemian rahoituspäätöksiin liittyvää muutoksenhakua koskeva säännös (1291/2003).

Akatemiasta annetun lain 8 §:n mukaan tarkemmat säännökset lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella. Akatemiasta annetussa asetuksessa (856/1994) on tarkemmat säännökset Akatemian hallituksen ratkaisuvallasta, hallituksen kokoonpanoperusteista ja sen asettamisesta, pääjohtajasta ja pääjohtajan ratkaisuvallasta ja hänen sijaisensa määrittämisestä, tieteellisistä toimikunnista, niiden tehtävistä, kokoonpanoperusteista ja asettamisen menettelystä, toimikunnan puheenjohtajasta ja tämän ratkaisuvallasta, hallituksen jaostoista ja ratkaisuvallasta, hallintovirastosta ja sen tehtävistä, kelpoisuusvaatimuksista, virkojen täyttämisestä ja virkavapaudesta sekä toimielinten päätöksenteosta ja hallituksen ja toimikuntien palkkioista. Asetuksen 25 §:n mukaan johtosäännössä annetaan tarkemmat määräykset Akatemian toiminnasta ja työjärjestyksessä hallintovirastosta. Johtosäännön hyväksyy Akatemian hallitus ja työjärjestyksen vahvistaa pääjohtaja.

Akatemian organisaation keskeiset osat ovat Akatemian hallitus, tieteelliset toimikunnat ja hallintovirasto. Hallitus päättää Akatemian toimintalinjoista ja muista laajakantoisista ja periaatteellisesti merkittävistä

asioista. Hallituksen puheenjohtajana on pääjohtaja ja jäsenenä tieteellisten toimikuntien puheenjohtajat sekä kaksi valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan määräämää muuta jäsentä. Valtioneuvosto asettaa myös Akatemian tieteelliset toimikunnat kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Akatemian pääjohtajan nimittää tasavallan presidentti valtioneuvoston esityksestä enintään viiden vuoden määräajaksi kerrallaan. Akatemiassa on tällä hetkellä neljä tieteellistä toimikuntaa: biotieteiden ja ympäristön tutkimuksen toimikunta, kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta, luonnontieteiden ja tekniikan tutkimuksen toimikunta ja terveyden tutkimuksen toimikunta.

Suomen Akatemia on suomalaisen tutkimusjärjestelmän merkittävimpiä toimijoita ja erityisesti perustutkimuksen osalta keskeisin rahoitusorganisaatio. Akatemian tutkimusrahoitus on ensi sijassa laatuun ja kilpailuun perustuvaa. Rahoituspäätöksiin Akatemiassa on käytössä vuonna 2009 258,5 miljoonaa euroa myöntövaltuutta. Yli 80 prosenttia Akatemian myöntämästä tutkimusrahoituksesta suuntautuu yliopistoissa työskenteleville tutkijoille, ja sen rahoituksella työskentelee vuosittain lähes 6 000 henkilöä. Tutkimuksen rahoittamisessa Akatemiassa on käytössä useita kymmeniä erilaisia rahoitusinstrumentteja. Merkittävin osa rahoituksesta suuntautuu tutkijalähtöisiin tutkimushankkeisiin, muita tärkeitä rahoituskohteita ovat muun muassa tutkimusohjelmat, tutkimuksen huippuyksiköt, tutkijatohtorien projektit, FiDiPro-ohjelma ja kansainvälisten tutkimusorganisaatioiden jäsenmaksut.

Akatemian tärkeimpiä rahoitusmuotoja ovat Akatemian omat tutkimusvirat. Akatemiassa oli vuoden 2008 lopussa 40 akatemiaprofessorin ja 267 akatemiaturkijan virkaa. Akatemian virkatutkijoista toimi 95 prosenttia yliopistoissa ja 5 prosenttia valtion tutkimuslaitoksissa. Nykyisistä akatemiaprofessoreista yksi on nimitetty virkaan toistaiseksi, muut määrääjäksi. Tutkimusvirkojen palkkausmenot sisältyvät Akatemian toimintamäärärahaan talousarvion momentilla 29.60.01.

Akatemiaprofessoriksi voidaan nimittää etevä tutkija, joka edistää tutkimusta oman tieteenalansa piirissä. Virka on tarkoitettu täysipäiväiseen tutkimustyöhön. Akatemiaprofessori toteuttaa omaa tutkimussuunnitelmaansa, johtaa tutkimusryhmänsä työtä ja antaa ohjausta nuorille tieteenharjoittajille. Virkaan sisältyy myös opinnäytetöiden ohjausta sekä tutkimustyöhön liittyvää opetusta. Akatemiaturkijan virka puolestaan antaa haltijalleen määräaikaisen mahdollisuuden pätevyitä ylimpiin tutkijatehtäviin tai muihin asiantuntijatehtäviin. Akatemiaturkijalta vaaditaan tohtorin tutkinto tai siihen oikeuttavat opinnäytteet. Virka on tarkoitettu itsenäisen tutkimussuunnitelman mukaiseen tieteelliseen työskentelyyn ja sen työtehtäviin sisältyy oman alan opinnäytetöiden ohjausta sekä tutkimustyöhön liittyvää opetusta.

Suomen Akatemiasta annetussa laissa ja asetuksessa on suhteellisen runsaasti nimenomaan tutkimusvirkoja koskevia säännöksiä. Lain 4 §:n 1 momentin mukaan Akatemian tutkimusvirkaan voidaan nimittää määrääjäksi tai muutoin rajoitetuksi ajaksi. Tutkimusvirat, joihin on aina nimitettävä määrääjäksi säädetään asetuksella. Pykälän 2 momentin mukaan henkilö, joka on nimitetty määrääjäksi tai muutoin rajoitetuksi ajaksi tutkimusvirkaan ja joka ennestään on nimitettynä korkeakoulun virkaan muutoin kuin rajoitetuksi ajaksi, on tästä virasta virkavapaana sen ajan, jona hän on Akatemian tutkimusvirassa. Lain 5 §:ään sisältyy lisäksi säännös, jonka mukaan Akatemian tutkimusvirkaan ei vaadita valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetussa laissa (149/22) vaadittavaa suomen tai ruotsin kielen taitoa. Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 17 §:n 3 momentin siirtymäsäännöksen mukaan tämä säännös tarkoittaa nyttemmin viittausta viimemainittuun lakiin.

Akatemiasta annetun asetuksen 11 §:ssä on tutkimusviroiksi määritelty akatemiaprofessorin ja akatemiaturkijan virat. Asetuksen 12 ja 13 §:ssä säädetään tutkimusvirkojen kelpoisuusvaatimuksista. Tutkimusvirkojen täyttömenettelystä säädetään asetuksen 17 ja 18 §:ssä. Asetuksen 26 §:ssä on vielä säännös, jonka mukaan tutkimusvirassa oleva ei

voi olla Akatemian hallituksen tai tieteellisen toimikunnan jäsen.

1.2 Nykytilan arviointi

Suomen Akatemialla on keskeinen ja vaikiintunut asema Suomen tutkimus- ja innovaatiojärjestelmässä. Akatemian suhteellinen merkitys tutkimuksen rahoittajana on jatkuvasti kasvanut, ja sen rooli muun muassa kansainvälisessä tieteellisessä ja tiedepoliittisessa yhteistyössä on lisääntynyt voimakkaasti. Akatemian toimintaa on yleisesti arvioitu huomattavan myönteisessä valossa. Näin tapahtui muun muassa vuonna 2004 valmistuneessa Suomen Akatemian kansainvälisessä kokonaisarviointissa. Myönteisen kokonaisarvion ohella siinä tehtiin kuitenkin eräitä yksittäisiä kehittämissuhteita, joilla arvioitsijat katsoivat Akatemian toimintaa ja sen laatua voitavan edelleenkin parantaa. Yksi ehdotuksista koski Akatemian hallituksen kokoonpanoa. Arvioitsijoiden mukaan hallituksessa tulisi lisätä sellaisten jäsenten lukumäärää, jotka eivät ole samanaikaisesti tieteellisten toimikuntien puheenjohtajia. Tätä perusteltiin tarpeella kehittää entistä laajapohjaisempaa tutkimuspolitiikkaa, joka kannustaisi poikkitieteellisyyteen, kehittäisi tieteellisten toimikuntien välistä yhteistyötä sekä edistäisi vahvempia yhteyksiä muihin tutkimusorganisaatioihin. Arviointipaneeli teki myös eräitä muita hallitukseen liittyviä muutosehdotuksia, mutta ne eivät välttämättä edellytä säännösten muuttamista. Vastaavaa muutosta Akatemian hallituksen kokoonpanoperusteisiin esitti myöskin Akatemian rahoituksen vaikuttavuutta selvittänyt arviointiryhmä vuonna 2006.

Suomen Akatemian pääjohtaja toimii myös viraston hallituksen puheenjohtajana. Valtion virastoissa tai laitoksissa hallituksen puheenjohtaja tulee yleensä viraston henkilökunnan ulkopuolelta ja tilanne Akatemian osalta on siten poikkeuksellinen. Taustalla on historialliset tekijät. Pääjohtajan viran taustalla oli nykymuotoisen Suomen Akatemian alkuvaiheissa tieteen keskustoimikunnan sivutoiminen puheenjohtajan tehtävä, joka sittemmin muutettiin päätoimiseksi, ja Akatemian nykyisen lain antamisen yhteydessä tehtävä muutettiin pääjohtajan viraksi. Pääjohtaja on

nykyisin myös Akatemian hallintoviraston päällikkö. Pääjohtajan virka on näin asteittain kehittynyt ja muuttunut niin, että se on verrattavissa muihin vastaavan tasoisten valtion virastojen virastopäälliköihin. Tämän vuoksi on perusteltua, että myös pääjohtajan asemaa hallituksessa arvioidaan uudelleen erityisesti hallituksen puheenjohtajuuden osalta.

Suomen Akatemiaa koskevissa säädöksissä on eräin osin selviä puutteita suhteessa nykyiseen perustuslakiin. Lakiin sisältyvät valtuudet tarkempien säännösten ja määräysten antamisesta ovat liian väljärajaiset ja puutteelliset. Ongelmana on myös se, että asioita on Akatemian säädöshierarkiassa delegoitu hyvin pitkälle johtosääntö- ja työjärjestysalalle. Tätä kautta toimintaan onkin saatu pitkälle ulottuvaa joustavuutta. On kuitenkin ilmeinen tarve nostaa säädöstasoltaan ylemmäksi erityisesti sellaisia säännöksiä, jotka koskevat Akatemian toimielinten perusteita ja niiden ratkaisuvallan käyttöä siltä osin kuin päätöksentekoon liittyy julkisen vallan käyttöä.

Suomen Akatemian tutkimusviroista, akatemiaprofessoreista ja akatemiaturkijoista valtaosa sijoittuu yliopistoihin, joissa he suorittavat tutkimustyötään, johtavat tutkimusryhmiään ja käyttävät yliopistojen heille tarjoamia yleisiä tutkimusedellytyksiä. Yliopistotoudistuksen yhteydessä yliopistot muuttuvat valtion virastoista julkisoikeudellisiksi yhteisöiksi tai säätiömuotoisiksi ja virkasuhde lakkaa olemasta yliopistoissa käytössä. Tämä uusi tilanne edellyttää, että myös Akatemian tutkimusvirkoja ja niiden luonnetta harkitaan uudelleen. Akatemian tutkimusvirka-järjestelmän säilyttäminen täysin entisellään olisi omiaan aiheuttamaan ongelmia uudessa tilanteessa. Yliopistojen sisällä tulisi olemaan henkilöstöryhmiä, joilla on eri työnantaja, toisilla yliopisto ja toisilla Akatemian kautta valtio. Tutkijanuraan liittyvä siirtyminen yliopiston tehtävästä Akatemian tehtävään ja takaisin kävisi nykyistä hankalammaksi, kun nykyisissä säännöksissä olevaa automaattisen virkavapauden mahdollisuutta ei enää voisi olla. Akatemian tehtävissä olevat tutkijat eivät myöskään kuuluisi yliopistolakia koskevan hallituksen esityksen (HE 7/2009 vp) 4 §:n mukaiseen yliopistoyhteisöön, eikä heillä näin ollen olisi mahdolli-

suutta osallistua yliopistoa koskevaan päätöksentekoon. Akatemian tutkijajärjestelmä kaikkine olennaisine piirteineen mukaan lukien laatuun ja kilpailuun perustuvat arviointi- ja rekrytointimenettelyt, on kuitenkin ehdottomasti tarpeen säilyttää. Tämän vuoksi tutkimusvirka-järjestelmä ehdotetaan korvattavaksi järjestelmällä, jossa Akatemia myöntäisi kilpailuun perustuen tarvittavat määrärahat asianomaisille tutkimuksen suorittajaorganisaatioille, jotka puolestaan palkkaisivat akatemiaprofessorit ja akatemiaturkijat omiin työsuhteisiinsa.

Akatemiaa koskevien säännösten sisältöön ei ole tarvetta tehdä edellä todettujen lisäksi olennaisia muutoksia. Muilta osin ehdotettavat muutokset ovat vähäisiä tarkennuksia tai sellaisia, jotka johtuvat Akatemian nykyisten säädösten antamisen jälkeen hallinnossa yleensä tapahtuneesta kehityksestä.

2 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksen yhtenä tavoitteena on saattaa Suomen Akatemiaa koskevat säädökset nykyisen perustuslain edellyttämälle tasolle. Tässä tarkoituksessa lakiin ehdotetaan otettavaksi tarkkarajaiset ja täsmälliset säännökset siitä, mistä asioista valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää. Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä Akatemian tehtävistä, hallituksesta ja tieteellisistä toimikunnista, asioiden ratkaisemisesta, henkilöstöstä ja virkojen täyttämisestä sekä pääjohtajan sijaisen määräämisestä. Näistä asioista voitaisiin lisäksi määrätä myös johtosäännössä, siltä osin kuin niistä ei ole säädettävä asetuksella.

Perustuslain 119 §:n 2 momentin mukaan valtioneuvoston toimielinten yleisistä perusteista on säädettävä lailla, jos niiden tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttäminen. Koska viraston johtamista ja ratkaisuvallan käyttöä koskevat perusratkaisut liittyvät kiinteästi viraston toimivaltuuksiin, on asianmukaista että näistä seikoista säädetään laissa. Suomen Akatemiassa julkisen vallan käyttöä liittyy ensi sijassa Akatemian hallituksen, tieteellisten toimikuntien ja pääjohtajan päätöksentekoon. Tämän vuoksi lakiin ehdotetaan otetta-

vaksi näitä toimielimiä koskevat perussäännökset, jotka nyt ovat olleet pääosin asetuksessa. Sisällöllisesti kyseiset säännökset säilyisivät olennaisin osin entisen kaltaisina. Esityksellä pyritään kuitenkin vahvistamaan Akatemian hallitusta ja sen asemaa Akatemian strategisessa ohjauksessa ja tätä kautta vahvistamaan myös itse Suomen Akatemian asemaa tiedepolitiikkaa luovana organisaationa. Hallituksen osalta ehdotetaan, että Akatemian pääjohtaja ei enää olisi hallituksen puheenjohtaja vaan jäsen ja että hallituksen niin sanottujen ulkopuolisten jäsenten määrä kasvaisi kahdesta kolmeen.

Yliopistouudistusta koskevan hallituksen esityksen (HE 7 /2009 vp) mukaan yliopistojen oikeudellinen asema muuttuu niin, että yliopistot eivät enää tule kuulumaan valtioorganisaatioon ja yliopistojen virkasuhteinen henkilökunta siirtyy työsuhteeseen. Koska valtaosa Suomen Akatemian tutkimusviranhaltijoista, akatemiaprofessoreista ja akatemiattutkijoista toimii yliopistolaitoksen piirissä, on tarkoituksenmukaista, että nämä muutokset otetaan huomioon myös Akatemian tutkijajärjestelmässä. Tässä tarkoituksessa ehdotetaan, että tutkimusvirkojen sijasta Akatemia tulisi rahoittamaan akatemiaprofessorin ja akatemiattutkijan nimikkeisiä tutkijantehäviä, joiden haltijat olisivat työsuhteessa asianomaiseen yliopistoon tai muuhun tutkimuksen suoritusorganisaatioon. Tutkijatehtäviin liittyvät haku- ja valintaprosessit samoin kuin tehtävien toimenkuvat säilyisivät entisellään. Tutkimusviroissa siirtymävaiheessa olevien siirtyminen uusimuotoisiin tehtäviin turvattaisiin.

Ehdotettavat muutokset merkitsisivät jonkin asteisia muutoksia lähes kaikkiin Suomen Akatemiasta annetun lain pykäliin, minkä lisäksi Akatemian tutkimusvirkoja koskevat säännökset tulisivat kumottaviksi. Lain rakenteen säilyttäminen selkeänä edellyttää, että laki uudistetaan kokonaisuudessaan.

3 Esityksen vaikutukset

Esitys koskee suurelta osin sellaisia lähinnä perustuslaista johtuvia muutoksia joissa säännöksiä täsmennetään tai nostetaan alemmalta normitasolta lakiin. Näiltä osin

esityksellä ei ole toimintaa muuttavia tai taloudellisia vaikutuksia. Suomen Akatemian tehtäviin ja hallituksen kokoonpanoon liittyvien muutosten arvioidaan tehostavan ja tiivistävän tiedehallinnon yhteistyötä ja parantavan Akatemian toimintaedellytyksiä laajalajaisen ja kokonaisvaltaisen tiedepolitiikan tehtävien hoitamisessa ja luovan nykyistä parempia edellytyksiä kansallisen tutkimusjärjestelmän eri toimijoiden väliselle yhteistyölle.

Suomen Akatemian tutkimusvirkaajärjestelmää koskevat muutokset turvaavat yhtäältä tämän järjestelmän säilymisen ja tulevan kehittymisen niin, että sen olennaiset piirteet, joilla tutkimuksen korkea taso turvataan, säilyvät. Toisaalta ehdotettavat muutokset sopeuttavat Akatemian tutkijajärjestelmän siihen uuteen toimintaympäristöön, joka maamme yliopistouudistuksen myötä on syntymässä.

Akatemiaprofessorit ja akatemiattutkijat tulisivat olemaan oikeudellisesti yhdenvertaisessa asemassa muiden samassa tutkimuksen suoritusorganisaatioissa toimivien tutkijoiden kanssa. Akatemiaprofessoreiden ja akatemiattutkijoiden virkojen muuttamisella määrärahoiksi olisi myös selkeyttävä vaikutus valtion talousarvioon. Esityksen mukaisesti Suomen Akatemian toimintamenomomentilta (29.60.01) maksettaisiin vastaisuudessa vain Akatemian hallintoviraston menot. Akatemian myöntämä tutkimusrahoitus mukaan lukien akatemiaprofessoreiden ja akatemiattutkijoiden tehtävät maksettaisiin tutkimusmäärärahamomentilta (29.60.50) ja tieteen edistämiseen osoitetuista veikkauksen ja raharpajaisten voittovaroista (29.60.53).

Esityksen mukaisesti tutkijantehävien kustannuksia vastaava määräraha, arviolta 23,6 milj.euroa siirrettäisiin Suomen Akatemian toimintamenoista momentilta 29.60.01 tutkimusmäärärahoihin momentille 29.60.50 valtion vuoden 2010 talousarviossa. Järjestely on määrärahojen osalta taloudellisesti kustannusneutraali ratkaisu. Siirtymävaiheessa vuonna 2010 Akatemian myöntövaltuutta kuitenkin tulisi kasvattaa nykyisten virkojen jäljellä olevia rahoituskausia (1—5 vuotta) edellyttämällä määrällä eli arviolta 66,7 miljoonalla eurolla. Vuonna 2011 valtuuden tarve laskisi 25 miljoonan tasolle, eli volyyymiin,

mikä tarvitaan kyseisenä vuonna tehtäväksi tuleviin tutkijantehtäviä koskeviin rahoituspäätöksiin.

Tarkoituksena on, että tutkimusvirkoja koskeva uudistus olisi kustannusneutraali myös siinä suhteessa, että sillä ei muutettaisi Akatemian ja tutkimuksen suoritusorganisaatioiden välisiä rahoitussuhteita. Akatemia tulisi mitoittamaan uusimuotoisten tutkijantehtävien rahoitustason tämän mukaisesti.

Jatkossakin tulisi voida päättää 5-vuotisista tutkijantehtäväkausista ja Akatemian myöntövaltuutta laskettaessa tulisi ottaa huomioon, että noin viidennes tutkijantehtävistä vapautuu joka vuosi. Tulevien vuosien valtuuden laskennassa tulisi ottaa myös huomioon tulevien vuosien sopimusratkaisujen vaikutukset ao. tutkijan tehtävien palkkatasoon. Tällä hetkellä sopimusratkaisujen kustannusvaikutukset on otettu huomioon Suomen Akatemian toimintamäärärahan mitoituksessa.

Esitys antaisi mahdollisuuden painottaa Akatemian eri rahoitusmuotoja entistä joustavammin, kun kaikki tutkimusrahoitus rahoitettaisiin valtuudesta. Akatemiaprofessorien ja akatemiattutkijoiden tehtävien lukumääriä voitaisiin muuttaa opetusministeriön ja Akatemian välisessä tulosohjauksessa tiedepoliittisten tavoitteiden edistämiseksi käytettävissä olevien voimavarojen mukaisesti.

Esityksen kaltainen järjestely ei ole uusi Suomen Akatemian kannalta. Akatemian rahoitusinstrumenteissa on vastaavanlainen menettely käytössä jo nykyäänkin esim. Finland Distinguished Professor -ohjelman ja tutkijatohtoreiden tehtävien osalta.

Muutos antaisi mahdollisuuksia myös rationalisoida Akatemian rahoituspäätösprosesseja. Akatemiaprofessoreille ja akatemiattutkijoille olisi mahdollista myöntää tutkimusrahoitusta samalla päätöksellä kuin heidän palkkarahoituksensa.

Nykyisin voimassa oleva virkojen sijaisjärjestelmä tulisi esityksen mukaan muuttumaan. Tällä hetkellä virkahaussa parhaista ilman virkaa jääneistä henkilöistä tehdään toimikunnittain varahenkilölistia vuodeksi kerrallaan. Näiden henkilöiden on mahdollista saada määräaikainen enintään vuoden mittainen virkamääräys virassa olevan henkilön erottua kesken virkakautensa.

Suomen Akatemian on mahdollista sisäisesti päättää sijaisjärjestelyn muutoksista myöntövaltuusmenettelyn puitteissa siten, että turvataan nykyisen sijaisjärjestelyn myönteiset piirteet.

Suomen Akatemian ja sen hallintoviraston osalta muutos vähentää hallinnollisia tehtäviä kun akatemiaprofessoreihin ja akatemiattutkijoihin liittyvät henkilöstöhallinnon tehtävät siirtyvät pois Akatemialta.

4 Asian valmistelu

Opetusministeriö asetti 22 päivänä loka-kuuta 2008 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin laatia ehdotus Suomen Akatemiaa koskeviin säädöksiin tarvittavista muutoksista. Työn yhteydessä tuli selvittää ne säädöksiä koskevat muutostarpeet, jotka aiheutuvat vireillä olevasta yliopistouudistuksesta, muutokset, joihin Suomen Akatemiaa koskevat toiminnan arvioinnit antavat aihetta, uuden perustuslain edellyttämät muutostarpeet sekä yleisestä hallinnon ja sen ohjauksen viimeaikaisesta kehityksestä johtuvat muutostarpeet. Työryhmässä olivat edustettuina opetusministeriö, Suomen Akatemia, yliopistot ja valtion tutkimuslaitokset. Työryhmä kuuli työnsä kannalta keskeisiä sidosryhmiä eli tutkijoita ja Suomen Akatemian henkilökuntaa edustavia järjestöjä, tiedeyhteisöä edustavia järjestöjä, Suomen yliopistojen rehtorien neuvostoa ja tutkimuslaitosten johtajien neuvostoa. Työryhmän 15 päivänä tammikuuta 2009 päivätty yksimielinen muistio (Suomen Akatemian säädökset -työryhmän muistio; Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:7) sisälsi ehdotuksen hallituksen esitykseksi uudeksi laiksi Suomen Akatemiasta. Muistioon sisältyi Suomen Akatemiaa edustavien jäsenten täydentävä lausuma. Opetusministeriö pyysi muistiosta lausunnot oikeusministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, muilta ministeriöiltä, joiden hallinnonaloilla on merkittävää tutkimustoimintaa ja tutkimuslaitoksia, Suomen Akatemialta, yliopistoilta ja Aalto-korkeakoulusäätiöltä, Suomen yliopistojen rehtorien neuvostolta, Ammattikorkeakoulujen rehtorien neuvosto ARENE ry:ltä, Tutkimuslaitosten johtajien neuvostolta, Tieteellisten seurain valtuuskunnalta ja sen Tiedeakatemiajaostolta, Julkisan koulu-

tettujen neuvottelujärjestö JUKO ry:ltä, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL:ltä ja Yliopistojen ja tutkimusalan henkilöstöliitto YHL:ltä. Oman kannanottonsa jättivät lisäksi suomalaiset akateemikot ja Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan dekanaatti.

Huomattava enemmistö lausunnoista asetui kannattamaan työryhmän ehdotuksia pitäen niitä perusteltuina ja tarkoituksenmukaisina. Suurin huomio lausunnoissa kiinnitettiin tutkimusvirkoja koskeviin ehdotuksiin. Myös tältä osin työryhmän ehdotusta kannatti valtaosa lausunnonantajista. Ehdotukseen suhtautuivat kielteisesti Suomen Akatemia, palkansaajajärjestöt ja kaksi yliopistoa. Ehdotusta vastustettiin myös edellä mainituissa erillisissä kannanotoissa. Työryhmän muita uudistusehdotuksia vastustivat vain eräät yksittäiset lausunnonantajat.

Asiasta on käyty yhteistoimintaneuvottelut henkilöstöä edustavien järjestöjen kanssa.

5 Riippuvuus muista esityksistä

Hallitus on antanut eduskunnalle esityksen uudeksi yliopistolaiksi (HE 7/2009 vp). Esityksen mukaan yliopistojen oikeudellinen asema muuttuu niin, että valtion laitosten sijasta niistä tulee itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia tai ne tulevat toimimaan säätiömuotoisina. Samalla yliopistojen virkasuhteinen henkilöstö siirtyy työsuhteeseen. Yliopist uudistukseen liittyen myös Suomen Akatemian tutkimusviroista on tarkoitus samankaltaisesti luopua, minkä vuoksi hallituksen esitykseen uudeksi laiksi Suomen Akatemiasta ei enää ole otettu tutkimusvirkoja koskevia säännöksiä lukuun ottamatta siirtymäsäännöstä, jolla turvataan tutkimusviroissa lain voimaantulohetkellä olevien henkilöiden asema. Tutkimusvirkoja koskevien ratkaisujen osalta esitys liittyy näin ollen eduskunnan käsiteltävänä olevaan hallituksen esitykseen yliopistolaiksi ja siihen, että yliopistojen oikeudellinen asema muuttuu hallituksen esityksen mukaisesti.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

1 §. Hallinnollinen asema. Pykälässä säädetään Suomen Akatemian hallinnollisesta asemasta. Suomen tiedehallinnon keskuselimenä toimiva Akatemia kuuluisi, kuten aiemminkin, opetusministeriön hallinnonalaan. Luonteeltaan Akatemia on valtion keskushallintoon kuuluva rahoitus- ja asiantuntijaelin, jonka toimialue kattaa kaikki tieteenalat.

2 §. Tehtävät. Nykyisen Suomen Akatemian annettuna lain mukaan sen tehtävänä on edistää tieteellistä tutkimusta ja sen hyödyntämistä, kehittää kansainvälistä tieteellistä yhteistyötä, toimia asiantuntijaelimenä tiedepoliittikkaa koskevilla kysymyksissä, sekä myöntää määrärahoja tieteellisen tutkimuksen ja muuhun tieteen edistämiseen. Akatemian tehtäviin ei ehdoteta tehtäväksi asiallisia muutoksia, mutta niitä ehdotetaan eräin verraten vähäisin osin täsmennettäväksi. Kolme ensimmäistä tehtäväkohtaa ehdotetaan säilytettäväksi täysin ennallaan. Koska Akatemialla on keskeinen asema tutkijankoulutuksen rahoittamisessa, ja sen asemaa tältä osin on syytä edelleenkin vahvistaa, tutkijankoulutus mainittaisiin erikseen yhtenä nimenomaisena rahoituskohteena. Akatemian tehtävissä on lisäksi tarpeen nimenomaisesti todeta muu yleinen tutkimusedellytysten rahoittaminen. Tällä halutaan osoittaa se, että muun muassa niin kutsuttujen tutkimuksen infrastruktuurien rahoittaminen periaatteessa sisältyy Akatemian toimintakenttään ja on sen toimivallan piirissä. Miltä osin, millä käytännön muodoin ja missä määrin Suomen Akatemia tutkimuksen infrastruktuurin rahoittamiseen tulee vastaisuudessa osallistumaan, riippuu siitä, kuinka sen rahoitusmahdollisuudet tältä osin kehittyvät ja minkälaisiksi eri rahoitusorganisaatioiden työnjako infrastruktuurikysymyksissä muotoutuu. Tältä osin ehdotus perustuu siihen valmistelutyöhön, jota tutkimuksen kansallisen infrastruktuuripolitiikan osalta on viime aikoina tehty opetusministeriön johdolla ja tiede- ja teknologiahallinnon eri osapuolten yhteistyönä. Akatemian tehtäviä koskevaan luette-

loon lisättäisiin myös vastaavanlaisissa viranomaisten hallintolaeissa oleva säännös, jonka mukaan Akatemian tehtävänä olisi suorittaa myös muut tiedepoliittiset asiantuntijatehtävät, jotka sille osoitetaan joko valtioneuvoston asetuksella tai opetusministeriön toimesta voimavarat huomioon ottaen. Viimeksi mainitulla säännöksellä ei rajoiteta Akatemian ja sen luottamushenkilöistä koostuvien päätöksentekaelinten itsenäisyyttä niiden hoitaessa tässä pykälässä aiemmin todettuja tehtäviä, joiden osalta päätöksenteon tulee aina nojautua ensi sijassa tieteelliseen arviointiin ja argumentteihin.

3 §. Hallitus. Pykälässä säädetään Akatemian hallituksesta ja sen yleisestä Akatemian toiminnan ohjaukseen ja valvontaan liittyvästä tehtävästä sekä hallituksen kokoonpanon perusteista. Suomen Akatemiaa koskevan nykyisen lain mukaan Akatemiassa on hallitus jonka puheenjohtajana toimii Akatemian pääjohtaja. Kaikki muut hallitusta, sen kokoonpanoa ja toimintaa koskevat säännökset ovat Akatemiasta annetussa asetuksessa tai sitäkin alemman asteisissa normeissa. Perustuslain 119 §:n 2 momentin mukaan valtioneuvoston toimielimen perusteista on säädettävä lailla, jos sen tehtäviin kuuluu julkisen vallan käyttöä. Tästä syystä Akatemian päätöksentekaelimiä koskevat perussäännökset ehdotetaan siirrettäväksi asetukselta lakiin. Akatemian piirissä tällaisia ratkaisovaltaa käyttäviä toimielimiä ovat ensi sijassa hallitus, tieteelliset toimikunnat ja pääjohtaja.

Nykyisten säännösten mukaan Akatemian hallitukseen kuuluu puheenjohtajana toimivan pääjohtajan lisäksi tieteellisten toimikuntien neljä puheenjohtajaa sekä kaksi muuta valtioneuvoston määräämää jäsentä. Pääjohtajaa lukuun ottamatta hallituksen jäsenet määrätään kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Hallitus valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan.

Vuonna 2004 suoritettussa Suomen Akatemian kansainvälisessä arvioinnissa, jonka arviointipaneelia johti professori Michael Gibbons, suositeltiin eräitä muutoksia Akatemian hallituksen kokoonpanoon. Arvioinnin

mukaan toimikuntien ulkopuolisten jäsenten määrä hallituksessa on liian vähäinen, jotta hallituksesta tulisi aidosti tiedepolitiikka luova toimielin. Hallituksen kokoonpanoa tulisi arvioinnin mukaan harkita siinä valossa, että on tarvetta kehittää laajapohjaisempaa tutkimuspolitiikkaa, joka kannustaa poikkeitieteellisyttä, kehittää tieteellisten toimikuntien välistä yhteistyötä sekä edistää vahvempien yhteyksien luomista muiden tutkimuslaitosten ja organisaatioiden välille. Akatemian hallituksen jäsenpohjan laajentaminen tekisi arvioinnin mukaan mahdolliseksi sen, että Akatemia muodostuisi tehokkaaksi tiedepolitiikkaa kehittäväksi organisaatioksi; juuri tässä yhteiskuntaa laajemmin edustavat hallituksen jäsenet voisivat tehokkaimmin antaa panoksensa hallitustyöskentelyyn. Hyvin samantapaisiin johtopäätöksiin päätyi myös vuonna 2006 raporttinsa jättänyt kotimainen arviointipaneeli, jota johti professori Jussi Huttunen. Ryhmän tehtävänä oli arvioida Akatemian tutkimusrahoituksen vaikuttavuutta. Ryhmä totesi, että Akatemian yhteiskunnallista vaikuttavuutta tulee parantaa lisäämällä Akatemian hallituksen ulkopuolisten jäsenten määrää. Ulkopuolisten jäsenten tulisi arvioinnin mukaan olla tieteellisesti ansioituneita asiantuntijoita, jotka tuntevat Suomen innovaatiojärjestelmän ja kykenevät arvioimaan yhteiskunnan muuttuvia tarpeita.

Edellä mainituissa arvioinneissa esitetyn perusteiden Akatemian hallituksen kokoonpanoperusteita ehdotetaan muutettavaksi siten, että hallitukseen kuuluisi Akatemian pääjohtajan ja tieteellisten toimikuntien puheenjohtajien lisäksi kahden sijasta kolme ulkopuolista valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan määräämää jäsentä. Tarkoituksena on, että jäsenillä on kokemusta tutkimustyöstä ja riittävä tiedepoliittinen asiantuntemus. Ehdotuksen mukaan myös Akatemian pääjohtajan asema hallituksessa muuttuisi. Pääjohtaja olisi kylläkin hallituksen jäsen, mutta ei enää puheenjohtaja. Hallituksen puheenjohtajan samoin kuin varapuheenjohtajan määräisi valtioneuvosto edellä mainittujen ulkopuolisten jäsenten joukosta. Pääjohtajaa koskeva muutos perustuu pääjohtajan asemassa vuosien mittaan tapahtuneeseen asteittaiseen kehitykseen. Pääjohtaja on nykyisin myös Akatemian hallintoviraston päällik-

kö ja muutoinkin rinnastettavissa muihin valtionhallinnon virastopäälliköihin. Tämä oli myös perusteluna sille, että Akatemian pääjohtajan toimikaudet irrotettiin hallituksen ja tieteellisten toimikuntien kolmivuotisista toimikausista ja pääjohtajan virkakaudeksi vuonna 2004 säädettiin viisi vuotta. Näin ollen on perusteltua, että myös Suomen Akatemian osalta siirrytään vastaavissa valtion virastoissa noudatettavaan käytäntöön, jossa viraston toimintaa valvovan hallituksen puheenjohtaja tulee viraston ulkopuolelta.

Valtion virastojen ja laitosten hallituksissa ja johtokunnissa on lähes säännönmukaisesti myös henkilökunnan edustus. Suomen Akatemian hallituksen toimenkuva poikkeaa kuitenkin tavanomaisten virastojen vastaavien toimielinten toimenkuvasta. Akatemian hallituksen päätöksenteko kohdistuu valtaosin strategiaan tiedepoliittisiin ja tutkimusrahoituskysymyksiin kun taas Akatemian henkilöstön kannalta keskeiset kysymykset liittyvät ensi sijassa hallintoviraston sisäiseen toimintaan, joten henkilöstön edustus tulee turvata viraston sisäisin toimenpitein.

4 §. Hallituksen tehtävät. Myös Akatemian hallituksen tehtäviä ja ratkaisuvaltaa koskevat säännökset ehdotetaan edellä todetuin perustein nostettavaksi asetustasolta lakiin. Sisällöllisesti kyseiset säännökset säilyisivät pääosin entisellään. Hallitus ratkaisisi asiat, jotka koskevat Akatemian yleisiä toimintalinjoja ottaen kuitenkin huomioon Akatemialle tulosohjauksessa asetetut tavoitteet. Hallitus päättäisi myös asioista jotka koskevat tieteellisten toimikuntien toimialoja ja niiden yksityiskohtaista rajaamista samoin kuin toimikuntien välisten tutkimusalojen edistämistä. Hallitus päättäisi lisäksi Akatemian toimintaa ja taloutta koskevista suunnitelmista sekä talousarvioehdotuksesta. Myös tulossopimusta koskevat asiat kuuluisivat hallituksen ratkaisuvallan piiriin. Hallitus päättäisi näin ollen sekä tulossopimusehdotuksesta, jonka Akatemia tekee opetusministeriölle, että lopullisen tulossopimuksen hyväksymisestä Akatemian puolesta. Tulossopimuksen allekirjoittaisivat Akatemian puolelta hallituksen puheenjohtaja ja pääjohtaja yhdessä. Kuten aiemminkin hallitus päättäisi määrärahojen jakautumisesta eri toimikuntien kesken ja eri tarkoituksiin, Akatemian johtosäännöstä

sekä tilinpäätöskertomuksen ja toimintaker-
tomuksen hyväksymisestä.

5 §. Tieteelliset toimikunnat. Tieteelliset toimikunnat ovat tutkimusrahoituksen osalta keskeisin osa Suomen Akatemian päätöksenteokoneistoa. Nimenomaan toimikunnat vastaavat yksittäisistä tutkimusrahoitusta koskevista ratkaisuista ja hoitavat käytännössä toimialoillaan Akatemian vastuulle osoitettuja tehtäviä. Voimassaolevan lain mukaan Akatemiassa on asetuksella säädettävät tieteelliset toimikunnat. Nykyisessä muodossaan toimikuntia koskeva asetuksen säännös on vuodelta 2000, ja sen mukaan Akatemiassa on neljä tieteellistä toimikuntaa: biotieteiden ja ympäristön tutkimuksen toimikunta, kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta, luonnontieteiden ja tekniikan tutkimuksen toimikunta sekä terveyden tutkimuksen toimikunta. Toimikuntiin kuuluu puheenjohtaja ja enintään 10 jäsentä, jotka valtioneuvosto määrää kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Ennen toimikuntien määräämistä on kuultava yliopistoja, keskeisiä valtion tutkimuslaitoksia, tutkimus- ja kehittämistyötä edustavia viranomaisia ja yhteisöjä, keskeisiä tieteellisiä seuroja ja tiedeakatemiaita.

Tieteellisiä toimikuntia ja niiden kokoonpanoa koskevat säännökset ehdotetaan siirrettäväksi lakiin. Toimikuntien lukumäärästä ja niiden toimialoista on tarkoituksenmukaista kuitenkin vastaisuudessakin säätää valtioneuvoston asetuksella. Näin voidaan joustavasti ottaa huomioon tieteen kehityksestä aiheutuvia muutostarpeita toimikuntarakenteessa ja tarvittaessa sovittaa toimikuntien toimialarajoja yhteen kulloistenkin tarpeiden mukaisesti. Näillä näkymin ei kuitenkaan ole tiedossa sellaisia seikkoja, jotka edellyttäisivät muutoksia nykyiseen toimikuntarakenteeseen. Sisällöllisesti tieteellisiä toimikuntia koskevat säännökset säilyisivät entisellään. Lakiin ehdotetaan otettavaksi myös nyt asetuksessa oleva säännös toimikunnan puheenjohtajan yleisratkaisuvallasta. Säännös on käytännön tutkimuspoliittisten päätöksentekotarpeiden sanelema ja se on ollut Akatemiassa koskevissa säädöksissä jo varsin pitkään.

6 §. Hallituksen jaostot. Suomen Akatemian päätöksenteossa esiintyy varsin usein tilanteita, joissa jokin asia ei luontevasti sovi minkään yksittäisen tieteellisen toimikunnan

käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi. Kysymys on tällöin useamman toimikunnan alueelle ulottuvasta kokonaisuudesta tai toimikuntien väliselle alueelle sijoittuvista tieteidenvälisistä kysymyksistä. Esimerkkinä tämän kaltaisista asioista voidaan mainita laaja-alaiset ja ongelmalähtöiset tutkimusohjelmat, joissa tyyppillisesti yhdistyvät useiden tieteenalojen näkökulmat. Voimassaolevan asetuksen mukaan tällaisia tilanteita varten Akatemian hallitus on voinut luovuttaa päätösvaltaansa tarkoitusta varten asettamalleen jaostolle, jonka jäsenenä on kuitenkin voinut olla vain hallituksen tai toimikuntien jäseniä. Tämä säännös ehdotetaan siirrettäväksi asetuksesta lakiin.

7 §. Pääjohtaja. Suomen Akatemian toimintaa johtaa pääjohtaja. Pääjohtajaa koskevasta säännöksestä on edellä 3 §:n osalta todettuun viitaten poistettu maininta, jonka mukaan pääjohtaja toimii hallituksen puheenjohtajana.

Pääjohtajan nimitystoimivalta on nykyisten säännösten mukaan ollut tasavallan presidentillä. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että valtioneuvoston tulee nimittää ministeriöiden kansliapäälliköitä lukuunottamatta valtioneuvoston virkamiehet samoin kuin virastojen päälliköt ja muut keskushallinnon ylimmät virkamiehet, jollei nimitysvaltaa ole joihinkin virkoihin liittyvistä erityisistä syistä perusteltua osoittaa tasavallan presidentille tai muulle viranomaiselle. Perustuslakivaliokunta on samalla edellyttänyt että hallituksen tulee ottaa nämä periaatteet asianmukaisesti huomioon tarkistettaessa virkanimitysvaltaa koskevaa säätelyä. (PeVM 10/1998 vp). Hallinnolliselta asemaltaan Suomen Akatemiaan verrattavissa virastoissa pääjohtajan nimitystoimivalta onkin 2000-luvulla siirretty tasavallan presidentiltä valtioneuvostolle. Näin on tehty muun muassa opetusministeriön hallinnonalalla opetushallituksessa ja arkistolaitoksessa. Samoin on menetelty myös teknologiahallinnossa Akatemiaan rinnastettavan Tekesin pääjohtajan osalta. Oikeusministeriön asettama parlamentaarinen komitea valmistelee parhaillaan perustuslakiin tarvittavia muutoksia. Komitean tehtävänä on harkita myös tasavallan presidentin nimitysoikeuteen liittyviä kysymyksiä. Akatemian pääjohtajan nimitystoimivalta ei kuitenkaan liity perus-

tuslakiin, vaan siitä on säädetty tavallisella lailla. Tästä syystä ja koska Akatemiaa koskeva laki on tarkoitus uusien kokonaisuudessaan, on myös pääjohtajan nimitystoimivaltaa koskeva kysymys luontevaa ratkaista Akatemiaa koskevan lain uudistamisen yhteydessä. Tämän mukaisesti tarkoituksena on, että lain nojalla annettavassa asetuksessa pääjohtajan nimitystoimivalta osoitettaisiin valtioneuvostolle. Asetukseen on tarkoitus myös ottaa nykyistä käytäntöä vastaava säännös, jonka mukaan pääjohtaja nimitetään enintään viiden vuoden määräajaksi kerrallaan.

Pääjohtaja johtaa Akatemian kaikkea operatiivista toimintaa ja vastaa tätä kautta myös Akatemialle asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta ja viraston toiminnan taloudellisuudesta ja tehokkuudesta. Tämä pääjohtajan toimivallan määrittely rajaa myös pääjohtajan ja hallituksen puheenjohtajan keskinäisen toimivallan ja työnjaon. Pääjohtaja edustaa Suomen Akatemiaa myös sen kanssakäymisissä kotimaisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Hallituksen puheenjohtajan tehtäviin jää näin kuulumaan hallituksen puheenjohtamisen ohella huolehtiminen hallitukselle kuuluvasta valvontavelvollisuudesta. Lakiin ehdotetaan otettavaksi nyt asetuksessa oleva pääjohtajan toimivaltaa koskeva säännös, jonka mukaan pääjohtajalla olisi yleistoimivalta Suomen Akatemian päätöksenteossa eli pääjohtaja ratkaisisi kaikki Akatemialle kuuluvat asiat, joista ei laissa, asetuksessa, johtosäännössä tai työjärjestyksessä muuta määrätä. Käytännössä asioiden ratkaisulta hajautuu Akatemian organisaatiossa varsin laajalle yhtäältä hallitukseen ja tieteellisiin toimikuntiin ja toisaalta myös hallintoviraston muille johtaville virkamiehille.

8 §. Hallintovirasto. Suomen Akatemian hallintoa hoitaa sen hallintovirasto. Hallintoviraston tehtävänä on vastata Akatemialle kuuluvien asioiden valmistelusta sekä päätösten esittelystä ja niiden toimeenpanosta. Hallintovirastoa koskeva säännös on otettu omaksi pykäläkseen, minkä lisäksi lakiin ehdotetaan otettavaksi aiemmin asetuksessa olleet hallintoviraston yleiset tehtävät. Tarkemmat määräykset hallintoviraston sisäisestä organisaatiosta ja toiminnasta annettaisiin pääjohtajan vahvistamassa työjärjestyksessä.

9 §. Tutkijantehtävät. Yliopistolaitoksen uudistamiseen liittyen tarkoituksena on muuttaa tutkijajärjestelmän nykyistä muotoa siten, että akatemiaprofessorin ja akatemiattutkijan tehtävät edelleenkin säilyvät saman nimisinä, mutta kyseisten tehtävien haltijat olisivat jatkossa työsuhteessa siihen organisaatioon, jossa he tutkimustyötään suorittavat. Suomen Akatemia vastaisi edelleenkin näiden tehtävien rahoittamisesta ja niihin liittyvät haku-, arviointi- ja päätöksentekoprosessit säilyisivät ennallaan. Ratkaisua on perusteltu edellä yleisperustelujen kohdassa 1.2. ja 2. Järjestelmä sinänsä on tarkoitus säilyttää sisällöllisesti ja tutkijantehtävien lukumäärää lisätä taloudellisten edellytysten puitteissa. Tutkijantehtävät tultaisiin rahoittamaan vastaisuudessa Akatemian myöntövaltuudesta ja tutkimusmäärärahoista niin, että Akatemia myöntää tutkijantehtävän rahoituksen asianomaiselle tutkimuksen suoritusorganisaatiolle, joka palkkaa rahoituspäätöksessä tarkoitetun tutkijan. Akatemiaprofessorien ja akatemiattutkijoiden tehtäväkuva säilyy entisellään. Akatemiaprofessorin ja akatemiattutkijan tehtävää koskevaan rahoitushakemukseen liitettävällä suorituspaikan sitoumuksella varmistetaan tutkimuksen suorituspaikan sitoutuminen rahoituksen ehtoihin, jotka koskevat tutkijan työajan käyttöä muihin kuin tutkimustehtäviin ja muihin tutkijan toimintaedellytyksiin. Suomen Akatemia tulee sisällyttämään nämä ehdot tutkimusrahoituksen perusteita koskeviin päätöksiinsä ja hakuilmoituksiinsa. Opetusministeriön ja Akatemian väliseen tulossopimukseen ja valtion talousarvion perusteluihin tullaan sisällyttämään akatemiaprofessoreiden ja akatemiattutkijoiden lukumäärätavoitteet, joita kehitetään tiedepoliittisten tavoitteiden mukaisesti valtion taloudellisten edellytysten puitteissa.

Suomen Akatemian tutkimusvirkaajärjestelmän jatkuvuuden turvaamiseksi uusimuotoisena lakiin ehdotetaan otettavaksi erityinen säännös, jonka mukaan Akatemian tehtävänä on myöntää rahoitusta tutkimuksen eri suoritusorganisaatioille akatemiaprofessorien, akatemiattutkijoiden ja tarvittaessa myös muiden tutkijoiden palkkaamista varten. Esityksen 13 §:ään sisältyvällä siirtymäsäännöksellä turvattaisiin Akatemian nykyisissä tut-

kimusviroissa olevien henkilöiden siirtymisen muutosvaiheessa uusimuotoisiin vastavain tehtäviin.

10 §. Akateemikon arvonimi. Lakiin ehdotetaan edelleenkin otettavaksi erityinen akateemikon arvonimiä koskeva säännös sisältönsä entisen kaltaisena. Vastaava säännös laissa on ollut alusta lähtien koko nykymuotoisen Suomen Akatemian toiminnan ajan. Arvonimi voitaisiin myöntää erittäin ansioituneelle kotimaiselle tai ulkomaiselle tieteenharjoittajalle. Akateemikon arvonimen myöntäisi tasavallan presidentti Suomen Akatemian hallituksen esityksestä. Arvonimi voisi samanaikaisesti olla enintään kahdella toista kotimaisella tieteenharjoittajalla. Ulkomaisten tieteenharjoittajien kohdalla arvonimen haltijoiden lukumäärä ei olisi rajoitettu. Arvonimeä koskeva toimituskirja olisi edelleenkin maksuton.

11 §. Muutoksenhaku. Suomen Akatemia tekee vuositasolla noin 5000 tutkimusrahoitusta koskevaa päätöstä. Suomen Akatemias- ta annetun voimassa olevan lain 7 §:n 1 momentin mukaan Akatemian päätökseen, joka koskee tutkimusmäärärahaa, apurahaa tai sopimusta ei saa hakea muutosta valittamalla. Säännös koskee kaikkia tutkimusrahoituksen hakijoita. Sitä perusteltiin lain antamiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 320/1993 vp) sillä, että Akatemian myöntämä tutkimusrahoitus on harkinnanvaraista, että se koskee yleensä korkeakouluissa ja valtion tutkimuslaitoksissa tehtävää tutkimustyötä ja että kenelläkään hakijalla ei ole subjektiivista oikeutta rahoituksen saamiseen. Valtionavustuslain voimaantulon jälkeen lain 7 §:ään lisättiin 2 momentti (1291/2003), jonka mukaan valtionavustuslain mukaiseen Akatemian päätökseen, joka koskee tutkimusrahoitusta sovelletaan mitä valtionavustuslaissa säädetään. Valtionavustus- tuksen myöntämistä koskevaan päätökseen ei kuitenkaan sovelleta valtionavustuslain 34 §:ää. Tämän mukaisesti Akatemian päätöksiin, jotka koskevat tutkimusrahoitusta, ei ole voinut hakea muutosta valtionavustuslain 34 §:n mukaisesti. Valtionavustuslain mukainen muutoksenhaku on kuitenkin ollut käytettävissä muun muassa silloin kun kysymys on valtionavustuslaissa tarkoitetun jo myönnetyn avustuksen maksatuksen keskey-

tyksestä, palauttamisesta tai takaisinperinnästä eli tapauksissa, joihin liittyy erityisiä oikeussuojan tarpeita. Muutoksenhakua koske- vasta pykälästä ehdotetaan poistettavaksi tarpeettomana yleinen viittaus valtionavustus- lain soveltamiseen. Sen sijaan pykälän 2 momentissa säädettäisiin valtionavustuksen myöntämistä koskeva nimenomainen oi- kaisuvaatimus- ja valituskielto, koska 1 momentissa olevan yleisen valituskiellon voi- daan tulkita tarkoittavan vain valitusta, mutta ei oikaisuvaatimusta. Selvyyden vuoksi sää- dettäisiin lisäksi valtionavustuslain 34 §:n soveltamisesta muilta osin valtionavustus- siin.

12 §. Tarkemmat säännökset ja määräyk- set. Akatemiasta annetun lain 8 §:n mukaan tarkemmat säännökset lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella. Säännöksen nojalla an- netussa asetuksessa Suomen Akatemiasta on säädetty hallituksen tehtävistä, sen kokoon- panosta, pääjohtajasta, tieteellisistä toimi- kunnista, hallintovirastosta, kelpoisuusvaati- muksista sekä virkojen täyttämisestä. Ase- tuksen 25 §:n mukaan tarkempia määräyksiä Akatemian toiminnasta annetaan johtosään- nöllä ja hallintovirastosta työjärjestyksessä. Johtosäännöstä päättää Akatemian hallitus ja työjärjestyksen vahvistaa pääjohtaja.

Akatemiaa koskevassa laissa oleva asetuk- senantovaltuus on perustuslain 80 §:n valossa liian väljärajainen. Tämän vuoksi lakia ehdo- tetaan tarkennettavaksi niin, että siihen tulee täsmällisesti ja tarkkarajaisesti määrittely asetuksenantovaltuus sekä lisäksi valtuus an- taa tarkempia määräyksiä viraston sisäisestä toiminnasta johtosäännössä ja työjärjestyk- sessä. Valtioneuvoston asetuksella säädettäi- siin tarvittaessa tarkemmin Akatemian tehtä- vistä, hallituksesta ja tieteellisistä toimikun- nista, asioiden ratkaisemisesta, henkilöstöstä ja virkojen täyttämisestä sekä pääjohtajan si- jaisen määräämisestä. Näistä asioista voitai- siin lisäksi määrätä Akatemian hallituksen hyväksymässä johtosäännössä siltä osin kuin niistä ei ole säädetty valtioneuvoston ase- tuksella. Akatemian hallintovirastosta ja sen sisäisestä toiminnasta annettaisiin tarkemmat määräykset pääjohtajan vahvistamassa työ- järjestyksessä.

13 §. Voimaantulo ja siirtymäsäännökset. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päi-

vänä tammikuuta 2010. Lailla kumotaan nykyinen Suomen Akatemiasta annettu laki siihen tehtyine muutoksineen. Pykälään on otettu tavanomainen voimaantulosäännös, jonka mukaan ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin. Tämän nojalla esimerkiksi vuoden 2010 alusta toimikautensa aloittavat Suomen Akatemian uusi hallitus ja uudet tieteelliset toimikunnat tultaisiin asettamaan ja niiden asettaminen valmistelemaan uuden lain säännösten mukaisesti.

Pykälän 3 momentin mukaan Suomen Akatemian tutkimusvirat, akatemiaprofessorin ja akatemiaturkijan virat, lakkaisivat lain tullessa voimaan eli 1 päivänä tammikuuta 2010 lukien ilman eri toimenpiteitä. Pykälän 4 momenttiin ehdotetun säännöksen mukaisesti kyseisissä viroissa olevat henkilöt siirtyisivät lain voimaantulohetkellä automaattisesti vastaaviin ja määräajaltaan vastaavan pituisiin lain 9 §:n mukaisiin työsopimussuhteisiin akatemiaprofessorin ja akatemiaturkijan tehtäviin niissä yliopistoissa ja muissa tutkimusorganisaatioissa, joissa he ovat aiemminkin työskennelleet ja joihin heidän tutkimus-

virkinsa ovat olleet sijoitettuina. Lakiin tulisi lisäksi säännös, jonka mukaan Suomen Akatemian olisi omalta osaltaan tehtävä lakkaavista tutkimusviroista siirtyvien henkilöiden palkkauksen edellyttämät uudet rahoituspäätökset heidän jäljellä olevaa toimikauttaan varten. Säännös turvaisi niin määräajaksi kuin toistaiseksi tutkimusvirkoihin nimitettyjen henkilöiden tehtävien ja niiden rahoituksen jatkuvuuden koko siksi ajaksi kuin heidät on kyseisiin virkoihin nimitetty.

Pykälän 5 momenttiin on otettu tavanomainen voimaantulosäännös, jonka mukaan ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin. Tämän nojalla esimerkiksi vuoden 2010 alusta toimikautensa aloittavat Suomen Akatemian uusi hallitus ja uudet tieteelliset toimikunnat tultaisiin asettamaan ja niiden asettaminen valmistelemaan uuden lain säännösten mukaisesti.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnalle hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

Suomen Akatemiasta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Hallinnollinen asema

Suomen Akatemia on tiedehallinnon keskuselin, joka kuuluu opetusministeriön hallinnonalaan.

2 §

Tehtävät

Akatemian tehtävänä on:

- 1) edistää tieteellistä tutkimusta ja sen hyödyntämistä;
- 2) kehittää kansainvälistä tieteellistä yhteistyötä;
- 3) toimia asiantuntijaelimenä tiedepoliitikkaa koskevissa kysymyksissä;
- 4) myöntää rahoitusta tieteelliseen tutkimukseen, tutkijankoulutukseen ja tutkimusedellytysten kehittämiseen; sekä
- 5) suorittaa muut tiedepoliittiset asiantuntijatehtävät, joista valtioneuvoston asetuksella säädetään tai jotka opetusministeriö sille antaa.

3 §

Hallitus

Akatemian toimintaa ohjaa ja valvoo hallitus. Hallitukseen kuuluvat pääjohtaja ja tieteellisten toimikuntien puheenjohtajat sekä kolme valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan määräämää jäsentä, joilla tulee olla kokemusta tutkimustyöstä ja riittävä tiedepoliittinen asiantuntemus. Viimemainittujen keskuudesta valtioneuvosto määrää hallituk-

sen puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan. Sama henkilö voidaan nimittää hallituksen jäseneksi enintään kahdeksi toimikaudeksi peräkkäin.

4 §

Hallituksen tehtävät

Akatemian hallitus päättää asiat, jotka koskevat:

- 1) Akatemian yleisiä toimintalinjoja ja tavoitteita ottaen huomioon opetusministeriön kanssa sovitut tavoitteet;
- 2) tieteellisten toimikuntien toimialoja ja kahden tai useamman toimikunnan välisten tutkimusalojen edistämistä;
- 3) Akatemian toimintaa ja taloutta koskevia suunnitelmia, talousarvioehdotusta ja tulos-sopimusta;
- 4) määrärahojen jakautumista tieteellisten toimikuntien kesken ja eri tarkoituksiin;
- 5) johtosääntöä;
- 6) tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen hyväksymistä; sekä
- 7) muita Akatemian kannalta laajakantoisia tai periaatteellisesti merkittäviä seikkoja.

5 §

Tieteelliset toimikunnat

Akatemiassa on valtioneuvoston asetuksella säädetty tieteelliset toimikunnat, jotka hoitavat Akatemian tehtäviä kukin omalla toimialallaan.

Valtioneuvosto nimittää tieteellisiin toimikuntiin kolmeksi vuodeksi kerrallaan pu-

heenjohtajan ja enintään 10 muuta jäsentä. Toimikunta valitsee keskuudestaan ensimmäisen ja toisen varapuheenjohtajan. Toimikunnissa tulee olla monipuolinen ja korkea-tasoinen tieteellinen asiantuntemus. Sama henkilö voidaan määrätä toimikunnan puheenjohtajaksi tai jäseneksi enintään kahdeksi toimikaudeksi peräkkäin. Sama henkilö voidaan määrätä puheenjohtajaksi ja jäseneksi enintään kolmeksi toimikaudeksi peräkkäin, jos hän toimii puheenjohtajana yhden tai kaksi näistä kausista.

Ennen toimikuntien asettamista on kuultava yliopistoja, keskeisiä valtion tutkimuslaitoksia, tutkimus- ja kehittämistyötä edustavia viranomaisia ja yhteisöjä, keskeisiä tieteellisiä seuroja ja tiedeakatemiaita.

Tieteellisen toimikunnan puheenjohtaja ratkaisee toimikunnalle kuuluvat asiat, jollei toisin säädetä tai johtosäännössä toisin määrätä.

6 §

Hallituksen jaostot

Kahden tai useamman tieteellisen toimikunnan alaan kuuluva asia voidaan Akatemian hallituksen päätöksellä siirtää hallituksen asettaman jaoston käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi. Jaoston jäseniksi voidaan määrätä vain hallituksen ja tieteellisten toimikuntien jäseniä.

7 §

Pääjohtaja

Akatemiaa johtaa pääjohtaja. Pääjohtaja ratkaisee Akatemialle kuuluvat asiat, jollei toisin säädetä tai johtosäännössä tai työjärjestyksessä toisin määrätä.

8 §

Hallintovirasto

Akatemiassa on hallintovirasto, joka hoitaa Akatemian hallintoa ja vastaa Akatemialle kuuluvien asioiden valmistelusta sekä päätösten esittelystä ja toimeenpanosta.

9 §

Tutkijantehtävät

Akatemia myöntää rahoitusta yliopistoille, tutkimuslaitoksille ja muille tahoille akateemiaprofessorien, akatemiatutkijoiden ja muiden tutkijoiden palkkausta varten.

10 §

Akateemikon arvonimi

Tasavallan presidentti voi Akatemian hallituksen esityksestä myöntää akateemikon arvonimen erittäin ansioituneelle kotimaiselle tai ulkomaiselle tieteenharjoittajalle. Akateemikon arvonimi voi olla samanaikaisesti enintään kahdellatoista kotimaisella tieteenharjoittajalla. Toimituskirja, jolla arvonimi myönnetään, on maksuton.

11 §

Muutoksenhaku

Akatemian päätökseen, joka koskee tutkimusmäärärahaa, apurahaa tai sopimusta, ei saa hakea muutosta valittamalla.

Valtionavustuslaissa (688/2001) tarkoitetun avustuksen myöntämistä koskevaan Akatemian päätökseen ei saa hakea oikaisua eikä muutosta valittamalla. Avustuksiin sovelletaan muutoin, mitä valtionavustuslain 34 §:ssä säädetään.

12 §

Tarkemmat säännökset ja määräykset

Tarkempia säännöksiä Akatemian tehtävistä, hallituksesta ja tieteellisistä toimikunnista, asioiden ratkaisemisesta, henkilöstöstä ja virkojen täyttämisestä sekä pääjohtajan sijaisen määräämisestä annetaan valtioneuvoston asetuksella.

Siltä osin kuin 1 momentissa tarkoitetuista asioista ei ole määrättävä valtioneuvoston asetuksella, voidaan niistä antaa määräyksiä hallituksen hyväksymällä johtosäännöllä.

Akatemian hallintovirastosta ja sen sisäisestä toiminnasta annetaan tarkemmat mää-

räykset työjärjestyksessä, jonka pääjohtaja vahvistaa.

13 §

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

Tällä lailla kumotaan Suomen Akatemiasta 27 päivänä toukokuuta 1994 annettu laki (378/1994) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Akatemian tutkimusvirat lakkaavat ja niihin perustuvat virkasuhteet päättyvät ilman irtisanomista tämän lain tullessa voimaan. Virkojen lakkaamiseen ja virkasuhteiden päättymiseen ei edellytetä suostumusta eikä perustetta.

Akatemian tutkimusvirassa tämän lain voimaan tullessa olevat henkilöt otetaan työsuhteeseen niihin organisaatioihin, joihin heidän tutkimusvirkansa ovat olleet sijoitetuina. Määräaikainen virkasuhteinen henkilöstö otetaan määräaikansa osoittamaksi ajaksi määräaikaiseen työsuhteeseen. Suomen Akatemia tekee tutkimusviroista siirtävien henkilöiden palkkauksen edellyttämät uudet rahoituspäätökset. Työntekijöihin ja palvelussuhteen ehtoihin sovelletaan, mitä laissa säädetään tai sen nojalla säädetään tai määrätään ja mitä työehtosopimuksessa ja työsopimuksessa sovitaan.

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 27 päivänä maaliskuuta 2009

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Opetusministeri *Henna Virkkunen*

*Liite
Asetusluonnos*

Valtioneuvoston asetus

Suomen Akatemiasta

Annettu Helsingissä päivänä kuuta 200

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti, joka on tehty opetusministeriön esittelystä, säädetään päivänä kuuta 200 Suomen Akatemiasta annetun lain (/ 2009) 12 §:n nojalla:

1 §

Tieteelliset toimikunnat

Suomen Akatemiassa, jäljempänä Akatemia, on seuraavat tieteelliset toimikunnat:

- 1) biotieteiden ja ympäristöntutkimuksen toimikunta;
- 2) kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta;
- 3) luonnontieteiden ja tekniikan tutkimuksen toimikunta; ja
- 4) terveyden tutkimuksen toimikunta.

2 §

Hallituksen ja toimikunnan toiminta

Hallitus ja toimikunnat kokoontuvat puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan kutsusta. Kokous on päätösvaltainen kun puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja ja vähintään puolet muista jäsenistä on läsnä.

Asiat ratkaistaan yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Äänten mennessä tasan tulee päätökseksi se mielipide, jota kokouksen puheenjohtaja on kannattanut.

Hallituksessa ja toimikunnassa asiat ratkaistaan esittelystä.

Hallituksen ja tieteellisen toimikunnan puheenjohtajalle ja jäsenelle, pääjohtajaa lukuunottamatta, maksetaan kuukausipalkkio, jonka vahvistaa opetusministeriö. Hallituksen asettaman jaoston puheenjohtajalle ja jäsenelle, pääjohtajaa lukuunottamatta, voidaan

maksaa palkkio jaoston jäsenyydestä. Akatemia päättää palkkiosta.

3 §

Kelpoisuusvaatimukset

Pääjohtajalta vaaditaan, että hän on tieteellisesti ansioitunut. Hänellä tulee lisäksi olla tiede- ja korkeakouluhallinnon tuntemusta sekä käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus. Pääjohtajalta vaaditaan suomen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa ja ruotsin kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa.

Tutkimusasioista vastaavalta ylijohtajalta vaaditaan tohtorin tutkinto tai tohtorin arvoon oikeuttavat opinnäytteet, perehtyneisyys tutkimuspoliittisiin suunnittelutehtäviin sekä käytännössä osoitettu johtamistaito.

Hallinnosta vastaavalta ylijohtajalta vaaditaan ylempi korkeakoulututkinto, perehtyneisyys hallinnollisiin tehtäviin sekä käytännössä osoitettu johtamistaito ja johtamiskokemus.

4 §

Virkojen täyttäminen ja muun henkilökunnan ottaminen

Pääjohtajan nimittää valtioneuvosto. Pääjohtajan virka täytetään enintään viideksi vuodeksi kerrallaan.

Pääjohtajalla on professorin arvonimi.

Pääjohtajan virkaan nimitetty, joka on ennestään muutoin kuin määrääjäksi tai rajoiteksi ajaksi nimitetty valtion virkaan, on virkavapaana tästä virasta sen ajan, jona hän on pääjohtajan virassa.

Muun henkilökunnan nimittää tai ottaa pääjohtaja, jollei johtosäännössä toisin määrätä.

5 §

Pääjohtajan sijainen

Pääjohtajan sijaisen määrää hallitus pääjohtajan esityksestä.

Muiden virkamiesten sijaisista määrätään työjärjestyksessä.

6 §

Virkavapaus

Virkavapauden pääjohtajalle myöntää opetusministeriö, vuotta pidemmäksi ajaksi kuitenkin valtioneuvosto.

Virkavapauden muulle virkamiehelle sekä vastaavan vapautuksen työsopimussuhteiselle henkilöstölle myöntää pääjohtaja, jollei työjärjestyksessä toisin määrätä.

7 §

Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 200 .